

**XALQ OG‘ZAKI IJODI ASOSIDA YOSHLARNI MA’NAVIY-
AXLOQIY TARBIYALASH**

Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika

universiteti Pedagogika kafedrasida dotsent

E-mail: farogatm87@gmail.com (+99890) 938-55-42

Mamadaliyeva Fotima

Pedagogika va psixologiya fakulteti 202-guruh talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodi qadim zamonlardan beri xalq orasida tarbiyaviy vosita sifatida qo‘llanilib kelinayotganligi va hozirga qadar o‘zbek tarbiyashunosligida xalq og‘zaki ijodining turli janrlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqot ishlari hamda xalq og‘zaki ijodi asosida bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikrlar bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: xalq og‘zaki ijodi, folklor, donishmand, ma’naviy, tarbiyashunos, og‘izdan-og‘izga, hikmat, donolik, aql-zakovat, oqilona, yozma adabiyot, maqol, naql, otalar so‘zi, donolar so‘zi, mashoyihlar so‘zi.

Аннотация: В данной статье рассматривается тот факт, что узбекский фольклор с древних времен использовался в народе как средство воспитания, и до сих пор ведутся научно-исследовательские работы по различным жанрам народного фольклора и народного фольклора в узбекской педагогической науке, на основе которых высказываются мнения высказываются о важности духовно-нравственного воспитания детей.

Ключевые слова: фольклор, фольклор, мудрец, духовный, просветитель, из уст в уста, мудрость, премудрость, ум, разум, письменная литература, пословица, поговорка, пословица, мудрецы слово, слово народное.

Annotation

In this article, Uzbek folklore has been used as an educational tool among the people since ancient times, and until now in Uzbek education, scientific research works on various genres of folk folklore and children's education based on folk

folklore Opinions were expressed about the importance of spiritual and moral education.

Keywords: folklore, folklore, sage, spiritual, educationalist, word of mouth, wisdom, wisdom, intelligence, rational, written literature, proverb, saying, saying of the fathers, saying of the wise , the word mashayihlar.

Folklor asarlari asrlar davomida og‘izdan-og‘izga o‘tib, inson dunyoqarashi, uning Ona-Vatani va jamiyatga munosabati, tarixiy va ruhiy holatini ifodalaydi. Hikmat so‘zining lug‘aviy ma’nosi o‘ta donolik, aql-zakovat bilan oqilona aytilgan, o‘zgartirib bo‘lmaydigan ma’noli gap bo‘lib, ular og‘zaki va yozma adabiyotda turli atamalar bilan qo‘llanadi: maqol, naql, otalar so‘zi, donolar so‘zi, mashoyixlar so‘zi kabi.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi qadim zamonlardan beri xalq orasida tarbiyaviy vosita sifatida qo‘llanib kelmoqda.

Xususan, hikmatlarning komil inson tarbiyasidagi ahamiyatini ta’kidlab, Kaykovus «Qobusnoma» asarida «*Agar aqlli bo‘lishni istasang, hikmat o‘rgangilki, aql hikmat bilan kamol topadi*», deb uqtiradi.

Suqrot esa folklor asarlarining ahamiyatini ta’kidlab, ularning inson tarbiyasidagi o‘rniga alohida e’tibor qaratadi: “Men qadimgi donishmandlarning ...bizga qoldirib ketgan aql durdonalarini ko‘zdan kechiraman, agarda biz ularda nimadir yaxshi bir narsaga duch kelsak, uni o‘zgartirib olamiz va juda katta foyda orttirgan bo‘lamiz», -deydi u.

Bolalarni xalq og‘zaki ijodi asosida ma’naviy-axloqiy tarbiyalash muammosini o‘rganish va tahlil etish bu boradagi qator omillarni o‘rganishni talab etadi. Ular quyidagilardan iborat:

- ularning o‘z yoshlariga mos xalq og‘zaki ijodiga mansub asarlar vositasida tarbiyalash uchun bola nutq zaxirasi va tafakkur darajasiga mos asarlarni tanlash va tushunarli qilib hikoyalash;
- xalq og‘zaki ijodi materiallari mazmunidan kelib chiqib, bolalarga «yaxshi» va «yomon» tushunchasini singdirish, shu asosda ularda insonda muhabbat hissini tarbiyalash.

Maktabgacha ta’lim muassasalarining aksariyat tarbiyachilari mashg‘ulotlarda xalq og‘zaki ijodi materiallaridan kam foydalanadilar. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida esa baxshilar bilan suhbatlar o‘tkazish, xalq ertaklari va dostonlari

asosida kechalar tashkil etish, munozara va adabiy kechalar o‘tkazishga e’tibor berilmaydi.

Xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlaridan to‘liq foydalanilmayapganining yana bir sababi mazkur yo‘nalishda tarbiyachi-o‘qituvchilarning ota-onalar bilan aloqasi birmuncha sust yo‘lga qo‘yilganidir.

Biz oilada bolalarni xalq og‘zaki ijodi materiallari asosida ma’naviy-axloqiy tarbiyalash holatini o‘rganish natijasida *shunday xulosaga keldik*:

1) *keksa otaxon va onaxonlar mavjud bo‘lgan oilalarda xalq og‘zaki ijodi materiallari, xususan, maqollardan ko‘proq foydalaniladi*;

2) *umuminsoniy, diniy hamda oilaviy an‘ana va qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlar sifatli yo‘lga qo‘yilgan oilalarda xalq og‘zaki ijodi materiallaridan tarbiyaviy maqsadda foydalanishga katta e’tibor beriladi*;

3) *yosh oilalarda xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlaridan tartibsiz va kamdan-kam foydaniladi, ayrim yosh ota-onalar farzandlari uchun ertak kitoblar xarid qilsalar-da, ertaklarni o‘zlari mustaqil aytib bera olmaydilar, balki kitobdan o‘qib berish bilan kifoyalanadilar. Bolalarga alla aytishda ham uning musiqasini qo‘llasalarda, allaning sehrli so‘zlarini qo‘llamaydilar*.

Oilalarda folklor asarlaridan foydalanishda yo‘l qo‘yilayotgan kamchiliklikning asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

- ayrim ota-onalarning ma’naviy savodxonligini yuqori darajada emas;
- ular xalq og‘zaki ijodiga doir adabiyotlardan bexabarlar;
- aksariyat ota-onalar xalq og‘zaki ijodi materiallarining tarbiyaviy imkoniyatlariga yetarlicha baho bera olmaydilar;
- ayrim ota-onalar farzandi tarbiyasiga birmuncha beparvo qaraydilar.

Oilada folklor asarlari vositasida bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash uchun tarbiyachi ota-onalar bilan suhbat o‘tkazar ekan, ularni xalq og‘zaki ijodi materiallari mazmunini sharhlash mexanizmi bilan tanishtirishga ahamiyat berishi lozim. Uning mazmunini quyidagicha tavsiflash mumkin:

Shu tariqa ma’naviy-axloqiy tarbiyaga yo‘naltirilgan folklor asarlari saralab olingach, ota-onalarning ulardan foydalanish, ular mazmunini anglash va bolalarga qiziqarli qilib yetkazishlariga erishish uchun quyidalarga ahamiyat qaratish zarur:

1. Ota-onalar bilan folklor asarlari mazmuni haqida suhbat tashkil etish.
2. Xalq og‘zaki ijodi asarlari tanlovini tashkil etish.

Masalan, maqollar xalq og‘zaki ijodi turlaridan biri sifatida o‘zining qadimiyligi, milliyligi, tarbiyaviy ta’sirchanligi bilan insoniyat barkamolligini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi.

Maqollar mazmuni va mavzu doirasining nihoyatda serqirraligini nazarda tutib, uning tarbiyaviy imkoniyatlaridan kengroq foydalanish maqsadida ota-onalar va tarbiyachilar o‘z tarbiyaviy ishlar rejasiga muvofiq quyidagicha maqollar tizimini ishlab chiqishlari mumkin.

Pedagog-tarbiyachi maslahatiga asoslangan tarbiyaviy tadbirda ertak va masallarda qo‘llanilgan maqollar yuzasidan suhbatlar o‘tkaziladi. Bunda matn so‘ngida qissadan-hissa tarzida qo‘llanilgan maqollarning tarbiyaviy mazmuni haqida bolalar bilan suhbat-munozara o‘tkaziladi.

Yuqorilagilarga xulosa qilib ta’kidlash joizki, ta’lim-tarbiya jarayonida uzluksiz ravishda, turli o‘quv predmetlari hamda maktabdan tashqari tadbirlarda maqollardan oqilona foydalanish bola tarbiyasida juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim-tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan maqolning sifati, bolalarning yoshiga mos bo‘lishi, ta’limiy-tarbiyaviy ahamiyatga egaligiga ko‘ra saralab olinganligi kabilar ushbu jarayonda o‘ziga xos mezon vazifasini o‘taydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.Nishonova «Komil inson tarbiyasi». – T: «Sharq», 2003 y.
2. N.Ravlova «Ilk yoshdagi bolalarga ta’lim-tarbiya berish».-T.: «O‘qituvchi», 2000 y.
3. Donishmandlar odob-ahloq to‘g‘risida. - T: «O‘qituvchi» 1998 y.
4. R.Usmonov «Hayot-ustoz, Xalq - muallim». - T: «O‘qituvchi», 1992 y.
5. Sh.Abdujalolova, A.Fitrat. «Oila va bola tarbiyasiga oid qarashlar». – T.: «Yozuvchi», 2002 y.